

investment was to provide modern technology. For Ukraine, the study of the experience of industrial policy in China is important because it is one of the most important foreign trade partners of Ukraine. All of this suggests the need for active use of foreign experience of industrial policy in Ukraine as an important area of economic restructuring in order to improve its competitiveness.

industrial policy, economic restructuring, improving the competitiveness of the economy

Одержано 10.11.14

УДК 331.5(338:37)

В.О. Жукова, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Тенденції та особливості підготовки фахівців у системі вищої освіти

У статті розглядаються тенденції та особливості підготовки кваліфікованих фахівців у системі вищої освіти з урахуванням сучасних тенденцій її реформування. Охарактеризовані напрями реформування системи вищої освіти України відповідно до цілей Болонської декларації. Проаналізовані показники діяльності вищих навчальних закладів України та фінансування вищої освіти. Здійснено класифікацію видів дисбалансу на ринку кваліфікованої праці молодих фахівців. Запропоновані заходи щодо підвищення ефективності та поглиблення зв'язків з реальним сектором економіки в контексті підвищення якості вищої освіти.

освіта, система вищої освіти, вищі навчальні заклади, освітні послуги, якість вищої освіти

В.А. Жукова, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Тенденции и особенности подготовки специалистов в системе высшего образования

В статье рассматриваются тенденции и особенности подготовки квалифицированных специалистов в системе высшего образования с учетом современных тенденций ее реформирования. Охарактеризованы направления реформирования системы высшего образования Украины в соответствии с целями Болонской декларации. Проанализированы показатели деятельности высших учебных заведений Украины и финансирования высшего образования. Проведена классификация видов дисбаланса на рынке квалифицированного труда молодых специалистов. Предложены меры по повышению эффективности и углубления связей с реальным сектором экономики в контексте повышения качества высшего образования.

образование, система высшего образования, высшие учебные заведения, образовательные услуги, качество высшего образования

Постановка проблеми. На сучасному етапі актуальність, роль та значення освіти, особливо вищої, кардинально зростає і стає вже не просто чинником підвищення ефективності національної економіки, а виступає продукуючою силою та займає лідируюче положення як вид економічної діяльності. Так, згідно концепції інформаційного суспільства, у постіндустріальну епоху економічний розвиток держав буде ґрунтуватися не на матеріальних активах, а насамперед на якості та кількості знань про процеси, які відбуватимуться у соціально-економічному середовищі.

Інноваційний розвиток національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності потребують постійного вдосконалення регуляторної політики

держави у сфері освітньо-професійного розвитку. Світовий досвід свідчить, що кращі конкурентні позиції отримують, як правило, країни, в яких унаслідок цілеспрямованого державного впливу реалізуються регуляторні заходи, спрямовані на забезпечення високої якості освітніх послуг у сфері вищої освіти та залучення в національну економіку випускників вищих навчальних закладів, здатних до постійного оволодіння новими знаннями, розробки і впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти функціонування сфери вищої освіти, її регулювання знайшли відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних науковців. Так, Л. І. Антошкіна ґрунтовно висвітлює тенденції та перспективи реформування економіки вищої освіти та науково-методичні основи її державного регулювання [1]. Питання економіки вищої освіти є предметом глибоких наукових досліджень І.С. Каленюк [12]. О. В. Гарашук досліджує особливості впливу демографічних процесів на показники розвитку вищої освіти в державі та проблеми її реформування в контексті входження України в Європейський освітній простір [2; 3]. І. Ф. Гнибіденко вивчає стан та тенденції взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці [4]. О. А. Грішнова досліджує питання формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки [5], В. О. Гусев визначає шляхи підтримки інноваційного розвитку національної економіки сферою вищої освіти [6], К. О. Делюкіна розглядає співвідношення понять «якості навчання» та «якості освіти» [7]. С. Єрохін вивчає ефективність використання видатків державного бюджету на вищу освіту [8]. О. А. Комарова досліджує різноманітні аспекти методології, методики та практики формування освітнього потенціалу суспільства [13]. О.М. Левченко розглядає особливості функціонування та механізми державного регулювання системи професійної освіти та підготовки кадрів в Україні [14-16]. Посилений інтерес з боку науковців підтверджує зростання ролі вищої освіти та необхідність її регулювання як однієї з пріоритетних галузей національної економіки.

Проте, незважаючи на наявні наукові та практичні напрацювання у цьому напрямі, регулювання конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) України дотепер залишається недостатньо вивченою проблемою, що вимагає постійного моніторингу тенденцій підготовки фахівців у системі вищої освіти у взаємозв'язку з розвитком та потребами ринку праці.

Постановка завдання. Цільовою спрямованістю даного дослідження є визначення тенденцій та особливостей підготовки фахівців у системі вищої освіти України з урахуванням її реформування відповідно до вимог Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта є складовою загальної системи освіти України, побудованої з орієнтацією на структуру освіти розвинених країн світу. Важливе значення має забезпечення інтеграції освіти України в світову систему в умовах значного розширення міжнародних зв'язків [18, с. 118]. Законом України «Про вищу освіту», прийнятим 17 січня 2002 року [10], в якості одного з основних принципів державної політики в галузі вищої освіти передбачалася інтеграція системи вищої освіти України у світову систему при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи (ст. 3). В новому Законі України «Про вищу освіту», прийнятому 1 липня 2014 року [9], також наголошується на необхідності міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи (ст. 3 «Державна політика у сфері вищої освіти»).

На сучасному етапі важливу роль має участь України у Болонському процесі, який розпочався у 29 країнах світу в 1999 році, і являє собою процес створення Європейського простору вищої освіти на засадах цілей, сформульованих у Болонській декларації (1999) та подальших офіційних документах Болонського процесу – Празькому (2001) та Берлінському (2003) комюніке.

У Болонській декларації (1999) було проголошено шість цілей, які країни-учасниці планували досягти до 2010 року:

- прийняття системи прозорих та порівнянних ступенів, зокрема, за допомогою додатка до диплома;
- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах вищої освіти;
- запровадження системи кредитів, подібної до ECTS системи;
- сприйняття мобільності студентів та викладачів;
- сприяння європейській співпраці у забезпеченні якості освіти;
- сприяння розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти, особливо відносно розробки навчальних планів, схем мобільності й інтегрованих програм навчання і досліджень.

У вітчизняній системі вищої освіти відбулися значні реформи, які у багатьох рисах подібні до цілей Болонської декларації [19, с. 18]:

- введено ступені бакалавра і магістра, які є зрозумілими майже в усіх країнах світу (додаток до диплому було запроваджено значно раніше);
- введено систему циклів вищої освіти (отримання повної вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливо без завершення першого циклу - бакалаврату);
- кредитний вимір трудомісткості навчальних дисциплін було запроваджено ще у 1994 році;
- все більша чисельність студентів, викладачів та науковців навчається і працює закордоном;
- розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень.

Орієнтація на якість стала ключовим чинником розвитку країн Європи у сфері вищої освіти. Якість вищої освіти виступає провідним принципом Болонського процесу, який передбачає розпізнавання однієї освітньої системи іншою у європейському просторі. Оцінки Болонського процесу українськими фахівцями є дуже суперечливими та неоднозначними. Однак, з урахуванням усіх його переваг та недоліків, слід відмітити, що для країн, які прагнуть до економічного і суспільного розвитку і, зрештою, вступу до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесові немає. Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості.

Тому важливими для України є наступні положення у сфері якості освіти: моніторинг якості освіти має бути повним, постійним, прозорим, об'єктивним; якість і акредитація, які міцно пов'язані між собою, висувають перед системою ліцензування й акредитації нові завдання щодо використання європейських стандартів якості, і тому участь в європейській мережі з гарантування якості у вищій освіті (ці стандарти в Європі розробляє і підтримує міжнародна організація, що має назву «Європейська мережа з гарантування якості» (European Network Quality Assurance – ENQA), обов'язкова вже в найближчий час; контроль якості повинен зосередитися не тільки на контролі навчального процесу, кадрів, науково-методичного забезпечення, матеріальної бази тощо, а, в першу чергу, на контролі знань студентів і особливо випускників, визначаючи їхню компетентність і спроможність задовольняти вимоги ринку праці; акредитуватися мають не тільки навчальні заклади і спеціальності, але й окремі освітні програми; окрім внутрішньої оцінки якості неминуча зовнішня оцінка, яку підтримує ENQA і яка надає можливість оцінювати навчальні програми за межами своєї країни за загальними критеріями.

На розробку узгодженої освітньої політики у межах Європи спрямовані також положення Білої книги «Розвиток, значення і зайнятість. Учення і навчання: розвиток

суспільства, що навчається» (1995 р.) та Зеленої книги «Освіта – підготовка – дослідження: перепони для транснаціональної мобільності» (1996 р.). Дана політика повинна сприяти: створенню системи освіти, що охоплює все життя; підвищенню випереджувальної ролі освіти; виробленню знань; зближенню освіти та економіки; посиленню ролі освіти в розвитку особи; оволодінню випускниками не менше ніж трьома європейськими мовами; утвердженню рівної корисності інвестицій в економіку й освіту; подоланню проблем, які гальмують європейську мобільність. Політику країн ЄС щодо розвитку персоналу відображає стаття 127 Білої книги, згідно з якою інвестиції в освіту та навчання (людський капітал) є обов'язковою вимогою для конкурентоспроможності Союзу. Виходячи з цього, пріоритетами соціальної політики в ЄС визначено: забезпечення гарантії освіти молоді (до 18 років); підвищення статусу професійно-технічної освіти та навчання; розвиток підприємницьких навичок та існуючих схем учнівства на підприємствах; розширення скоординованого управління зайнятістю на місцевому рівні.

Діяльність ВНЗ III-IV рівнів акредитації у 2000-2012 рр. характеризується наступними показниками (табл. 1).

Таблиця 1 - Показники діяльності ВНЗ України III-IV рівнів акредитації

Показник	Навчальний рік					Відхилення (2012/2013 до 2000/2001)	
	2000/ 2001	2005/ 2006	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	Абсо-лютне (+/-)	відносне, разів
Кількість ВНЗ III-IV рівнів акредитації	315	345	349	345	334	19	1,06
у тому числі за формами власності:							
державною та комунальною	223	232	243	238	231	8	1,04
приватною	92	113	106	107	103	11	1,12
Чисельність студентів всього, осіб	1402904	2203830	2129835	1954789	1824906	422002	1,30
у тому числі на відділеннях:							
денних	859488	1233847	1250211	1144963	1104105	244617	1,28
вечірніх	10671	9308	6119	5021	3913	-6758	0,37
заочних	532745	960675	873505	804805	716888	184143	1,35
Прийнято - всього, осіб	346359	503034	392012	314530	341290	-5069	0,99
у тому числі на відділеннях:							
денні	219455	305032	276239	203683	244542	25087	1,11
вечірні	2570	2027	740	417	323	-2247	0,13
заочні	124334	195975	115033	110430	96425	-27909	0,78
Випущено - всього, осіб	273622	372405	543743	529834	520662	247040	1,90
у тому числі з відділень:							
денних	189142	199576	275599	267860	264779	75637	1,40
вечірніх	3225	2054	2049	2000	1963	-1262	0,61
заочних	81255	170775	266095	259974	253920	172665	3,12
Чисельність студентів у розрахунку на 10000 населення	285	470	465	428	401	116	1,41

Джерело: складено і розраховано автором за даними [17, с. 11].

Аналіз динаміки чисельності студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації засвідчив, що до останніх років чисельність студентів характеризувалася стійкою тенденцією до зростання. Однак, і в останні роки, незважаючи на обумовлене демографічними причинами зниження чисельності студентів, зазначений показник був відносно вищим за рівень 2000/2001 навчального року. Станом на початок 2012/2013 навчального року, чисельність студентів є більшою порівняно з 2000/2001 н.р. в 1,3 раза, а у розрахунку на 10 тисяч населення – в 1,4 раза. При цьому, обсяги прийому студентів заочних відділень зменшилися на 27,9 тис. осіб.

Зважаючи на існуючі тенденції, найближчим часом слід очікувати подальшого скорочення чисельності осіб, які здобувають вищу освіту, що призведе до загострення конкуренції між вищими навчальними закладами та зумовлюватиме необхідність в оптимізації їх мережі.

Особливий практичний інтерес представляє оцінка діяльності ВНЗ стосовно структури чисельності студентів за галузями знань (табл. 2.8). За даними табл. 2.8, стосовно показників чисельності студентів лідирують такі галузі знань, як соціальні науки, бізнес і право (38,7% від загального числа прийнятих згідно з переліками 2006, 2007, 2010 рр.) та інженерія (18,8%). Частка осіб, що навчаються за такими галузями, як гуманітарні науки та мистецтво, склала 9,9%, освіта – 6,8%, природничі науки – 5,1%, транспорт – 4,9%, будівництво та архітектура – 3,4%.

На кількісні та якісні показники підготовки фахівців у сфері вищої освіти впливають також трансформації в організації навчального процесу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Так, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання не забезпечує у повній мірі комплексного підвищення якісного рівня підготовки під час вивчення шкільної програми, оскільки випускники шкіл орієнтуються передусім на освоєння тих предметів, з яких вони будуть розв'язувати тестові завдання під час ЗНО. Кількість зареєстрованих учасників ЗНО в останні роки має тенденцію до зниження: у 2008 р. було зареєстровано 512,6 тис., у 2009 р. – 462 тис., у 2010 р. – 433,6 тис. учасників, у 2011 р. – 257,3 тис. та у 2012 р. – 328,9 тис. учасників, що на 28% більше, ніж в 2011 р., проте в 1,6 раза менше за рівень 2008 р.

Значний вплив на якість підготовки випускників ВНЗ, а отже, і їх конкурентоспроможність на ринку праці, справляють обсяги фінансування сфери вищої освіти. Фактичні обсяги фінансування освіти в цілому та вищої освіти в Україні відображено на рис. 1.

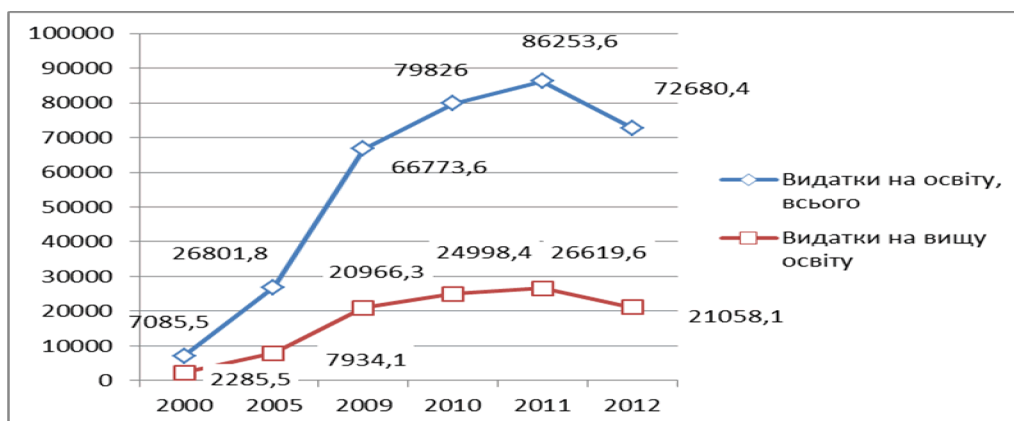

Рисунок 1 – Витрати на освіту в цілому та вищу освіту в Україні, млн. грн.
Джерело: складено автором за даними [17, с. 3].

Незважаючи на тенденції зростання абсолютних показників фінансування освіти, станом на початок 2012/13 навчального року видатки на фінансування освіти становили 7,0% ВВП, в тому числі на вищу освіту – 2,0% ВВП, тобто були порівняно нижчими, ніж у 2009 та 2010 роках (рис. 2).

У таких умовах, внаслідок недостатньої фінансової підтримки з боку держави, високою є частка прийому абітурієнтів на комерційній основі до вітчизняних ВНЗ. Так, у 2012/13 навчальному році у ВНЗ III-IV р.а. 48,7% осіб, прийнятих на початковий цикл навчання, навчалися за рахунок коштів фізичних осіб, тоді як за рахунок державного бюджету – 49,8%, місцевих – лише 1,3% та за рахунок коштів органів державної влади, юридичних осіб – 0,2%. Із загальної чисельності студентів ВНЗ III-IV р.а. у 2012/13 р. 42,1% осіб навчалися за рахунок коштів державного бюджету та 56,6% – за кошти фізичних осіб.

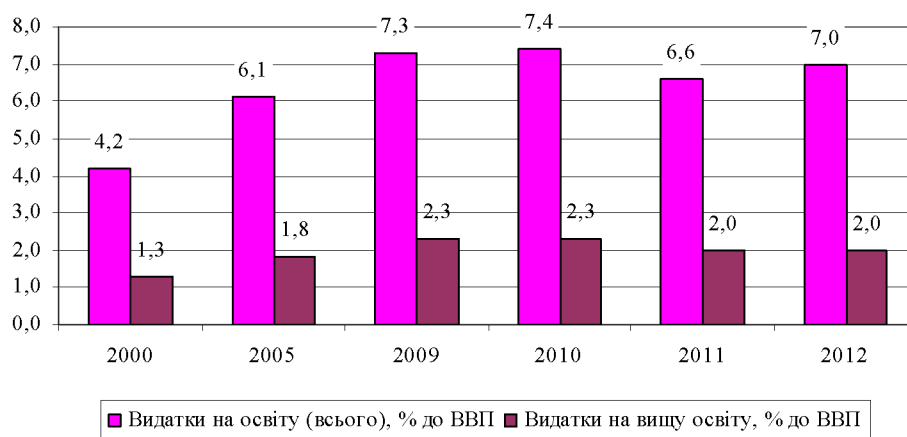

Рисунок 2 – Видатки на освіту у 2000-2012 рр. в Україні, % до ВВП
Джерело: складено автором за даними [17, с. 3].

До основних проблемних питань у сфері формування, розміщення і виконання державного замовлення на підготовку фахівців належать [15, с. 247-248]:

- неефективне використання коштів Державного бюджету;
- відсутність довгострокового і середньострокового прогнозування кадрових потреб ринку праці у розрізі напрямів підготовки за регіонами та галузями економіки;
- формальний підхід до розробки і використання критеріїв формування державного замовлення, відсутність механізму їх перегляду;
- відсутність ефективного моніторингу працевлаштування молодих фахівців, підготовлених за рахунок бюджетних коштів;
- невідпрацьованість механізму працевлаштування випускників, їх закріплення на робочих місцях;
- недостатній рівень урахування показників якості роботи навчальних закладів як критерію розміщення державного замовлення;
- відсутність механізму цільової підтримки, матеріального і ресурсного оновлення навчальних закладів, які забезпечують підготовку кадрів за пріоритетними напрямками підготовки, для потреб регіонів з низьким рівнем соціально-економічного розвитку;
- низький рівень участі роботодавців у процесі формування обсягів замовлень на підготовку фахівців, визначенні вимог і критеріїв якості освіти;
- відсутність стимулюючих заходів та недостатній рівень зацікавленості працедавців у питанні фінансування підготовки кадрів;

– недостатній рівень роботи із професійної орієнтації молоді (майбутніх абітурієнтів);

– орієнтація абітурієнтів на престижні напрями підготовки, їхня недостатня поінформованість щодо реальної ситуації на ринку праці та можливостей працевлаштування за певним напрямом підготовки.

Про конкурентоспроможність випускників ВНЗ значною мірою можна судити за рівнем їх працевлаштування. Частка випускників ВНЗ від загальної чисельності, які отримали направлення на роботу у 2012 році, за регіонами коливається від 14,1% у Тернопільській обл. до 51,5% у м. Севастополі. В середньому по Україні зазначений показник складав лише 27,4% (рис. 3).

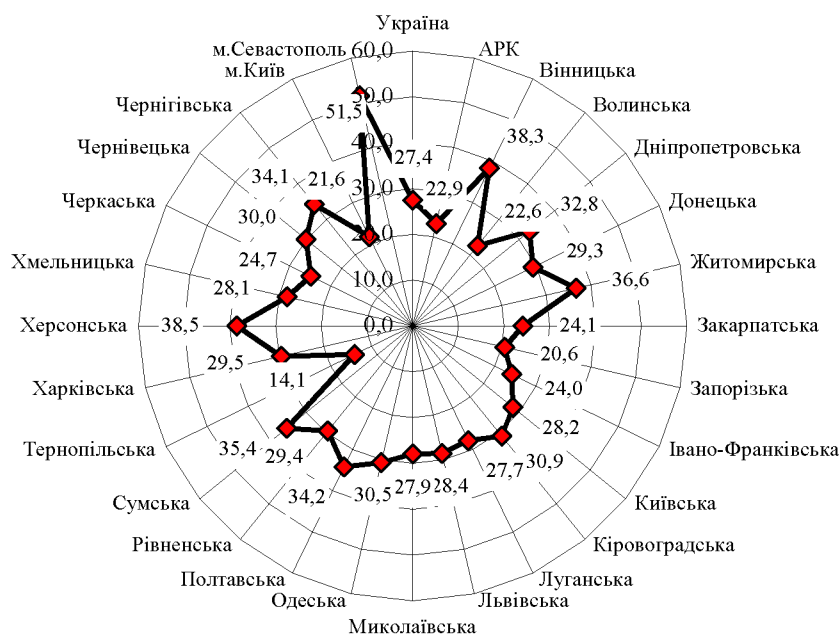

Рисунок 3 – Частка випускників ВНЗ за регіонами України, які отримали направлення на роботу у 2012 році, від загальної чисельності, %
 Джерело: складено автором за даними [17, с. 99].

Особливий інтерес представляє оцінка діяльності ВНЗ стосовно структури чисельності студентів за галузями знань. За даними табл. 2, стосовно показників чисельності студентів лідирують такі галузі знань, як соціальні науки, бізнес і право (38,7% від загального числа прийнятих) та інженерія (18,8%). Частка осіб, що навчаються за такими галузями, як гуманітарні науки та мистецтво, склала 9,9%, освіта – 6,8%, природничі науки – 5,1%, транспорт – 4,9%, будівництво та архітектура – 3,4%.

Орієнтація молоді на престижні професії і сфери фахової діяльності, зокрема, фінансово-економічної та правової, продовжує відігравати вирішальну роль у виборі професії, попри насиченість ринку праці спеціалістами вказаних профілів, відсутність вакансій і навіть появу безробіття серед випускників вищих навчальних закладів відповідних факультетів.

Отже, надзвичайно гострою у даний час є потреба у забезпеченні на державному рівні відповідності структури і обсягів підготовки спеціалістів потребам економічного розвитку як країни в цілому, так і територіальних ринків праці.

Таблиця 2 – Прийом студентів до ВНЗ України за галузями знань у 2012 р.

Галузі знань згідно з переліками 2006, 2007, 2010 рр.	Чисельність студентів, осіб
1	2
Освіта	120730
Гуманітарні науки та мистецтво	177179
Соціальні науки, бізнес і право	690073
Природничі науки	91257
Інженерія	335760
Будівництво та архітектура	61266
Транспорт	87261
Геодезія та землеустрій	15751
Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції	48074
Техніка та енергетика аграрного виробництва	32963
Ветеринарія	13503
Охорона здоров'я	41988
Соціальне забезпечення	8886
Сфера обслуговування	28515
Державне управління	3026
Військові науки	3291
Безпека	13118
Специфічні категорії	10980

Джерело: складено та розраховано автором за даними [17, с. 65-74].

З плином часу проблема дисбалансу на ринку праці все більш загострюється, особливо за окремим спеціальностями й напрямками підготовки. Найбільш проблемною є ситуація щодо задоволення потреб вітчизняних підприємств у кадрах інженерно-технічного профілю. При цьому дисбаланс на молодіжному сегменті ринку праці можна розподілити на декілька основних видів, кожен з яких має відповідні ознаки й причини виникнення: кількісний, якісний, територіальний та мотиваційний (табл. 3).

Таким чином, необхідно відзначити, що у вітчизняній системі вищої освіти, присутня низка негативних тенденцій і явищ.

По-перше, при плануванні розвитку вищої школи практично не враховуються демографічні прогнози. По-друге, мережа вищих навчальних закладів не завжди узгоджується з потребами регіонів у фахівцях. Неefективно використовується науковий потенціал ВНЗ для потреб регіонів. Послабився рівень контролю держави за діяльністю ВНЗ. Досить часто без будь-якої необхідності створюються численні асоціації, філії, які не забезпечені ні матеріальною базою, ні кадрами, які б відповідали змісту вищої освіти, ні відповідною інфраструктурою. По-третє, спостерігається неузгодженість між функціонуванням систем середньої і вищої освіти, хоча обидві перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України. Відсутній ефективний механізм забезпечення наступності в процесі здобуття вищої освіти випускниками середніх шкіл. Причому наступність повинна стосуватися не лише змістового аспекту, а й форм та методів навчання і виховання [2].

Спад життєвого рівня населення України ускладнив доступ переважної частини молоді до провідних вищих навчальних закладів, що сконцентрувалися у великих містах. Замість руху студентів до вищих навчальних закладів намітився зворотний процес — рух вищих навчальних закладів до місць проживання студентів.

Таблиця 3 – Класифікація видів дисбалансу на молодіжному сегменті ринку праці

Види дисбалансу	Ознаки та причини виникнення
Кількісний	Нестача кваліфікованих кадрів відповідних напрямів підготовки і спеціальностей для заміщення персоналу, що звільняється через вихід на пенсію та з інших причин, у разі зростання виробничих потужностей
Якісний	Низька якість підготовки під час отримання вищої освіти, невідповідність такої підготовки потребам підприємств. Вступ на навчання на непрестижні спеціальності молодих людей з низькими якісними характеристиками, про що можуть свідчити нижчі бали із Зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) порівняно із випускниками шкіл, які подають документи на більш престижні (економічні, юридичні) спеціальності
Територіальний	Відсутність кваліфікованих кадрів необхідного кваліфікаційного рівня у межах певних територій, що робить неможливим розміщення там нових виробничих об'єктів чи розширення наявних потужностей
Мотиваційний	Низька мотивація до праці на посаді внаслідок нераціонального вибору даного напрямку підготовки, зумовленого наявністю державних місць, вартістю навчання, близькістю розташування навчального закладу, а не намірами майбутнього працевлаштування, оскільки після завершення навчання такої молодий фахівець, як правило, або намагається влаштуватися не за фахом, або працює неефективно у разі працевлаштування на посаді за своєю спеціальністю, яка не відповідає його якісним характеристикам та очікуванням щодо змісту й умов праці.

Джерело: розроблено автором.

На відміну від високорозвинутих країн, де приватна освіта є головним чинником формування еліти постіндустріального суспільства, в Україні процес формування приватної освіти поки що супроводжується масовою девальвацією освіти. Національна система освіти України істотно відрізняється від європейської, тому із входженням до єдиного європейського освітнього простору має відбутися її глибока перебудова. Оскільки метою Болонського процесу є гармонізація освіти, а не слідування єдиному стандарту, доцільним є у рамках Болонського процесу зберегти все краще, що властиве вітчизняним системам вищої освіти [20].

Іншим проблемним аспектом є відсутність ефективних механізмів забезпечення і підвищення конкурентоспроможності осіб з вищою освітою на регіональних ринках праці, а також відсутність на багатьох підприємствах відповідних умов, які б сприяли зацікавленості у працевлаштуванні кадрів з високим освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз соціально-економічних передумов забезпечення конкурентоспроможності випускників ВНЗ, тенденцій підготовки фахівців у сфері вищої освіти, конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці дозволив виділити існуючі невідповідності між попитом і пропозицією на ринку кваліфікованої праці, які полягають у стрімкому зростанні як кількості випускників закладів вищої освіти, що перебували на обліку в центрі зайнятості, так і попиту на робочу силу для заміщення посад службовців (як правило, це особи з вищою освітою) при одночасному збільшенні обсягів вивільнення службовців.

В Україні, на відміну від розвинених країн світу, тенденція стійкого зростання кількісних обсягів підготовки фахівців з вищою освітою так і не стала визначальним чинником інноваційного розвитку національної економіки. Внаслідок неефективного регулювання такої підготовки з боку держави відбулося загострення дисбалансу у

взаємодії ринків кваліфікованої праці й освітніх послуг. У результаті за останні роки спостерігається збільшення кількості випускників ВНЗ, які стають на облік служб зайнятості після завершення навчання. З іншого боку, мають місце суперечливі тенденції: зростають вимоги до знань і вмінь випускників ВНЗ, і водночас збільшується кількість робочих місць, які за умовами та оплатою праці не задовольняють трудових очікувань молодих фахівців з високим рівнем освіти; підвищується попит на заміщення посад службовців, і разом з тим зростає кількість вивільнених працівників з таких посад. Окреслена проблема послаблює мотивацію студентської молоді до набуття якісних знань, погіршує конкурентні можливості випускників ВНЗ у працевлаштуванні і, як наслідок, знижує якість кадрового забезпечення економіки, уповільнює її інноваційний розвиток.

Таким чином, враховуючи постійне зростання вимог з боку роботодавців до рівня підготовки студентів, ВНЗ повинні безперервно розробляти та впроваджувати заходи щодо підвищення ефективності та поглиблення зв'язків з реальним сектором економіки, найважливішими з яких, на нашу думку, мають бути:

- впровадження в навчальний процес наскрізного курсового та дипломного проектування для безпосереднього вирішення задач практичної направленості;
- залучення промисловців і підприємців до участі у науково-технічних семінарах, конференціях, круглих столах, виставках, забезпечення їх участі у рецензуванні дипломних проектів та у роботах Державних екзаменаційних комісій;
- формування у студентів умінь та навичок роботи з іноземною літературою та технічною документацією;
- впровадження новітніх технологій та засобів навчання.

У ринкових умовах доцільно готувати працівників за інтегрованими напрямками. Молоді фахівці з такою освітою здатні в порівняно короткі строки пройти перепідготовку, окрім здобутої у вищих навчальних закладах, й успішно виконувати свої обов'язки у межах нових проблем конкретної виробничої діяльності. Разом з тим, потребують нагального вирішення також питання забезпечення відповідності робочих місць вимогам і очікуванням молодих фахівців щодо рівня оплати й умов праці, можливостей кар'єрного і професійного росту, подолання диспропорцій і територіальних асиметрій щодо якісного рівня підготовки фахівців та якісного рівня робочих місць.

Список літератури

1. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування / Л. І. Антошкіна. — К. : Видавничий дім „Корпорація”, 2005. — 368 с.
2. Гарашук О. В. Особливості впливу демографічних процесів на показники розвитку вищої освіти в Україні / О. В. Гарашук // Науковий вісник НАДПСУ України (економіка, право). — Ірпінь. — 2006. — № 1—2 (33). — С. 48—52.
3. Гарашук О. В. Проблеми реформування системи освіти в контексті входження України в Європейський освітній простір / О. В. Гарашук // Вісник КНУТД. Серія Проблеми економіки організацій та управління. — К. — 2006. — №4. — С. 119—122.
4. Гнибіденко І. Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці : взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України / І. Ф. Гнибіденко // Ринок праці та зайнятість населення. — 2008. — №3. — С. 6—11.
5. Грішнова О. А. Людський капітал : формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. — К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. — 254 с.
6. Гусев В. О. Підтримка інноваційного розвитку національної економіки сферою вищої освіти [Електронний ресурс] / В. О. Гусев // Державне управління: теорія та практика. — 2006. — №1. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-%20txts/GALUZEVE/06gvosvo.pdf>.

7. Делюкіна К. О. Визначення понять «якість», «якість навчання» та «якість освіти» / К. О. Делюкіна // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. — 2010. — №2(3). — С. 196—199.
8. Єрохін С. Ефективність використання видатків державного бюджету на вищу освіту і можливість збільшення фонду державного пільгового кредитування [Електронний ресурс] / С. Єрохін // Економічний Часопис-XXI. — 2004. — №2. — Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2004/2/20040211.html>.
9. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року №1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
10. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року №2984-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
11. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року №1060-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
12. Каленюк І. С. Економіка освіти : [Навч. посібн.] / І. С. Каленюк. — К. : Знання України, 2003. — 316 с.
13. Комарова О. А. Формування освітнього потенціалу суспільства: методологія, методика, практика: автореф. дис. ... д.е.н. : 08.00.03. / О. А. Комарова ; Державна установа „Інститут економіки та прогнозування НАН України”, К., 2009. — 40 с.
14. Левченко О. М. Економіка знань : управління розвитком людських ресурсів Великобританії / О. М. Левченко. — К. : Видавничий дім „Корпорація”, 2005. — 292 с.
15. Левченко О. М. Професійний потенціал : регуляторні механізми інноваційного розвитку: [Монографія] / О. М. Левченко. — Кіровоград : КОД, 2009. — 375 с.
16. Левченко О. М. Система професійної освіти та підготовки кадрів в Україні : основні виклики та напрями удосконалення в контексті формування економіки постіндустріального типу / О. М. Левченко // Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України : людина, громада, держава. — К. : Видавничий дім „КОРПОРАЦІЯ”, 2005. — С.109—121.
17. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року : Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. / Державна служба статистики України. — Київ, 2013. — 188 с. — Режим доступу: http://www.ukrstat.org/uk/druk/catalog/kat_u/2013/bl/bl_vnz_12.zip.
18. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін: [Монографія] / В. А. Петрук. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. — 292 с.
19. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Болонський процес : цикли, ступені, кредити / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Є. І. СОКОЛ, Б. В. КЛИМЕНКО. — Харків : ХПІ, 2004. — 144 с.
20. Хомра О. У. Освіта населення України у демостатистичному вимірі / О. У. Хомра, Л. А. Москаленко // Стратегічна панорама. — 2006. — №1. — С. 149—161.

Vladislava Zhukova

Kirovohrad National Technical University, Kirovohrad, Ukraine

Trends and Peculiarities in Training Specialists in the System of Higher Education

The trends and characteristics of training in higher education in Ukraine with due regard for its reforming in accordance with the requirements of the Bologna process are examined in the article.

The directions of reforming the higher education system of Ukraine in accordance with the objectives of the Bologna Declaration have been characterized. The indices of activities of universities in Ukraine and financing of higher education have been analyzed. The classification of types of imbalance in the skilled labor market of young professionals have been made, which, in addition to traditional types - quantitative and qualitative imbalance - was supplemented by such species as territorial imbalance (lack of young staff necessary qualification within the depressed regions or their parts) and motivational imbalance (low motivation to work on as a result of irrational choice of field of study).

The measures of improving and deepening the relationships with the real economy in the context of improving the quality of higher education have been proposed. The necessity of ensuring the conformity of job places with the requirements and expectations of young professionals on the level of payments and working conditions, career opportunities and professional growth, preventing disproportions and regional asymmetries regarding quality of training and quality of job places have been substantiated.

education, higher education, universities, educational services, quality of higher education

Одержано 27.10.14